Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Πληροφορίες εκ των Τουρκικών Ιστορικών Αρχείων Μακεδονίας: (αρχείον φερμανιών της Μονής Βλατάδων)

Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

doi: [10.12681/makedonika.499](https://doi.org/10.12681/makedonika.499)

Copyright © 2014, Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βασδραβέλλης Ι. Κ. (1978). Πληροφορίες εκ των Τουρκικών Ιστορικών Αρχείων Μακεδονίας: (αρχείον φερμανιών της Μονής Βλατάδων). *Μακεδονικά*, 18(1), 291–293. <https://doi.org/10.12681/makedonika.499>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (ΑΡΧΕΙΩΝ ΦΙΡΜΑΝΙΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΒΛΑΤΑΔΩΝ)

Κατὰ τὸ ἔτος 1955 ἡ 'Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν τὸν 3ον τόμον τῶν 'Ιστορικῶν 'Αρχείων Μακεδονίας, ἐκδοθέντα, ὡς γνωστόν, τῇ ἐπιμελείᾳ μου. Τὸν τόμον τοῦτον, περιέχοντα 52 ἀνέκδοτα φερμάνια τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ βυζαντινῆς μονῆς τῶν Βλατάδων, ἀφιέρωσα εἰς τὸν ἀείμνηστον καθηγητὴν καὶ πρόεδρον τῆς 'Εταιρείας Στίλπωνα Κυριακίδην «ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τῆς μελέτης τῆς Μακεδονίας ἔπραξεν» ὁ ἐξαίρετος ἐκεῖνος ἐπιστήμων.

Ὅταν ἐκλήθην παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις συνελθόντος 15ου Βυζαντινολογικοῦ Διεθνoῦς Συνεδρίου νὰ λάβω μέρος εἰς αὐτό, ἐσκέφθην μετὰ τοῦ ἀποβιώσαντος προέδρου τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἀειμνήστου Χαραλάμπους Φραγκίστα, ὅτι καλὸν θὰ ἦτο ὅπως χειρισθῇ θέμα τι ἀναφερόμενον εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, μεθ' ἧς μᾶς συνέδεον παλαιοὶ δεσμοὶ καὶ τῆς ὁποίας τὴν συλλογὴν τῶν φερμανίων ἐμελέτησα πρὸ ἐτῶν καὶ ἐξέδωκα εἰς τὸν γνωστὸν τόμον κατὰ μετάφρασιν ἐκ τῆς τουρκικῆς.

'Επεδόθην εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν διὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνακοινώσεως, ἡ ὁποία εἶχε τερματισθῇ, ἀλλ' ἀπρόβλεπτα δυσάρεστα γεγονότα, ἅτινα μὲ εὔρον, ὡς καὶ ὁ ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ τελευταίου Προέδρου, προσφέραντος μεγίστην ὑπηρεσίαν τόσον εἰς τὴν 'Εταιρείαν ὅσον καὶ εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, μὲ ἠμπόδισαν ν' ἀποστείλω εἰς τὴν Γεν. Γραμματεῖαν τοῦ Συνεδρίου τὴν συγκεντρωθεῖσαν ὕλην τῆς ἀνακοινώσεως καὶ τοῦτο πρὸς μεγάλην μου λύπην. Ὁ καιρὸς εἶχεν ἤδη παρέλθει καὶ ἤμουν ἐκπρόθεσμος, τῇ προτροπῇ ὁμως ἀξιολίμων φίλων βυζαντινολόγων ἔκρινα σκόπιμον, νὰ ἐκθέσω εἰς τὸ Συνέδριον προφορικῶς δι' ὀλίγων τινὰ ἐκ τῆς συγκεντρωθείσης ὕλης, τῆς ὁποίας τὰ χειρόγραφα ὁμως εἶχον ἀπολεσθῇ.

Τὸ Τουρκικὸν 'Αρχεῖον τῆς μονῆς Βλατάδων, συγκεκριμένως δὲ τὰ παλαιοτουρκικὰ φερμάνια, περιτῆλθεν εἰς χεῖρας μου κατόπιν πολλῶν παρακλήσεων καὶ περισσοτέρων κόπων, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 52 ἀνέκδοτα φερμάνια, μεταφρασθέντα τῇ μερίμνῃ μου ἐκ τῆς Τουρκικῆς ὑπὸ πεπειραμένων συνεργατῶν μου Ἑλλήνων ἀποφοιτῶν τῶν Τουρκικῶν Πανεπιστημίων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀγκύρας. Ἡ συλλογὴ αὕτη ὑπὸ τὸν τίτλον «'Ιστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Γ'. Ἀρχεῖον Μονῆς Βλατάδων 1436-1839» ἐδημοσιεύθη σχολιασμένη διαπάνη τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ γράφοντος.

Εἶχον προσωρινῶς, πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν φερμανίων τούτων, ἀποστέλλει ἐπὶ ἐπιτροπῇ φωτοτυπίαν τοῦ πρώτου κατὰ σειρὰν χρονολογίας φερμανίου εἰς τὸν ἀείμνηστον διαπρεπῆ τουρκολόγον Γερμανὸν καθηγητὴν Babinger, καὶ ἐπίτιμον μέλος τῆς 'Εταιρείας μᾶς, πρὸς ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου, ἀλλ' οὗτος ἐδημοσίευσεν τὸ φερμάνιον εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον ἐν Γερμανίᾳ περιοδικὸν Oriens, τόμον 3ον, 1950, σελ. 258, χωρὶς δυστυχῶς νὰ σημειώσῃ τὴν πηγὴν, ἥτις καὶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἀποστολέα. Τὸ φερμάνιον τοῦτο, πρῶτον κατὰ σειρὰν εἰς τὴν συλλογὴν, ὑπὸ χρονολογίαν 14 'Ιανουαρίου 1446—μέσα τοῦ μηνὸς Σεβὰλ τοῦ ἔτους 849—ἐκ τῆς ἑδρας τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφορᾷ, κατ' ὀρθὴν ἀνάγνωσιν, συμφωνούντος καὶ τοῦ Babin-

ger, εις ἀγροτικάς ἐκτάσεις, τὰς ὁποίας ὁ σουλτάνος Μεχμέτ παρεχώρησεν εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς Βλατάδων πρὸς συντήρησιν αὐτῶν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1430).

Τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων φερμανίων ἀφοροῦν εἰς κτήματα τῆς μονῆς (μετόχια), εὗρισκόμενα εἰς διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, τινὰ δὲ καὶ εἰς γειτονικάς χώρας καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλαι πληροφορίες καθαρῶς ἱστορικαί, διὰ τὰς ὁποίας εἶχονεν ἐσφαλμένας εἰδήσεις ἀπὸ Ἑλλήνων καὶ ξένους ἱστορικούς, οἵτινες ἔγραψαν περὶ τῆς μονῆς Βλατάδων ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐντέϋθεν.

Θὰ προσθέσω εἰς τὸ βραχὺ τοῦτο σημείωμα, ὅτι τὸ φερμάνιον τοῦτο ἐθεωρεῖτο δεύτερον ἀπὸ ἀπόψεως χρονολογικῆς σειρᾶς καὶ ὅτι τὸ πρῶτον φερμάνιον εἶχε φυγαδευθῆ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιον πόλεμον εἰς Θεσσαλονίκην (ἔτος 1941), ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς ἄλλοτρίας χεῖρας. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον εἶχον ἀντιθετὸν γνώμην, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ὅλης ἐρεῦνης ἐπὶ τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν φερμανίων εἶχον σχηματίσει τὴν γνώμην, ὅτι ἀπεκλείετο νὰ ὑπῆρχε παλαιότερον.

Συγκεκριμένως ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος κατὰ τὸ ἔτος 1942 ἀειμνήστου ἡγουμένου τῆς μονῆς Ἰωακεῖμ Ἰβηρίτου εἶχεν ἀποσταλῆ δι' ἐμπίστου προσώπου πρὸς ἀπόκρυψιν εἰς τὴν μονὴν Ἰβήρων τὸ ὡς παλαιότερον θεωρούμενον φερμάνιον, προφανῶς ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως πιστευόμενον ὡς ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης Σουλτάν Μουράτ τοῦ Β'. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου παρεκάλεσα τὸν διάδοχον τοῦ ἀποβιώσαντος ἡγουμένου Ἰωακεῖμ μοναχὸν τότε Παγκράτιον Ἰβηρίτην, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν μονὴν Ἰβήρων καὶ προσκομίσῃ τὸ φερμάνιον, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου καὶ μετὰ πάροδον χρόνου ἐπέτυχον νὰ περιελθῇ τοῦτο εἰς χεῖρας μου.

Τὸ φερμάνιον αὐτὸ εἶχεν ἐκδοθῆ, ὡς ἀλλαχοῦ ἔγραψα, ἀργότερον, κατὰ τὸ ἔτος 1486, ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μπαγιαζήτ, υἱοῦ τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ, καὶ ἀφεῶρα κυρίως εἰς τὰ διάφορα κτήματα, μὲ τὰ ὁποία ὁ Σουλτάνος εἶχε προικίσει τὴν μονὴν πρὸς συντήρησιν τῶν μοναχῶν ἧ εἶχεν δι' αὐτοῦ ἀπαλλάξει αὐτοὺς ἀπὸ διαφόρους φόρους. Οἱ διάφοροι Τούρκοι γαιοκτήμονες ὅμως διαρκῶς ἐτυράννουν καὶ ἠνάχλουν τοὺς μοναχοὺς καὶ ὁ Σουλτάνος κατόπιν παρακλήσεων ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ νέον φερμάνιον πρὸς προστασίαν τῶν. Διαπιστοῦται λοιπὸν καὶ ἐκ τοῦ φερμανίου αὐτοῦ ὅτι διὰ πρώτην φορὰν τὰ πρόνομα ἐχορηγήθησαν εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ κατὰ τὸ ἔτος 1446, ἥτοι 15 ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἡ γνώμη, τὴν ὁποίαν διετύπωσα περὶ ἀνυπαρξίας παλαιότερου φερμανίου εἶναι ἀκριβής.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω διεπίστωσα ὅτι τὸσον εἰς τὸ πρῶτον φερμάνιον τοῦ ἔτους 1466 ὅσον καὶ εἰς τὸ δεύτερον τοῦ ἔτους 1513, ὡς καὶ εἰς τὸ τρίτον ὑπὸ χρονολογίαν 24 Μαΐου 1525, εἶναι ἄγνωστος ἡ ὄνομασία Τσαοὺς Μοναστήρ, ἀλλὰ μόνον Οὐλατάδος (παραλαγὴ τοῦ Βλατάδος) καὶ μόνον εἰς τὸ τρίτον φερμάνιον ὑπὸ χρονολογίαν 14 Μαΐου 1526 καὶ ἐφεξῆς ἀναφέρεται σταθερῶς ὑπὸ τὴν γνωστὴν αὐτῆς ὀνομασίαν ἢ Μονὴ Βλατάδων (Τσαοὺς Μοναστήρ).

Εἰς τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐργασίαν μου ὑπάρχει πλουσιώτατον ὕλικόν διὰ τὰ κτήματα τῆς μονῆς, πλὴν ὅμως τῶν ἀγροτικῶν αὐτῶν ἐκτάσεων, τινὲς τῶν ὁποίων δὲν φέρονται γεγραμμένοι εἰς τὰ κτηματολόγια τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ὑπάρχουν κτήματα ἀκαταχώρητα καὶ θὰ ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται τοῦ παρόντος ὅτι πρὸ τετραετίας ὁ ἑλληνικὸς Τύπος καὶ τὸ Δημόσιον ἐκινήθη πρὸς ἀνέυρεσιν καὶ καταγραφὴν ἀρκετῶν ἀδεσπῶτων κτημάτων, ἀτινα ἐπρόκειτο ἀντὶ ἀσημάντων τιμῆς νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας διαφόρων ἰδιωτῶν ἐπιχειρηματιῶν δι' ἀπιθάνους ἐπιχειρήσεις. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἔλξεν εἰσέτι διαδικαστικῶς.

Πρὸ τριετίας περιήλθον εἰς χεῖρας μου μεταφράσεις φερμανίων ἀγροτικῶν ἐκτάσεων, αἵτινες ἔχουν ἀνάγκην εἰδικῆς ἐρεῦνης, διότι ἔχω τὴν γνώμην ὅτι θὰ εὐρεθῶμεν πρὸ

εκπλήξωσαν. Μεταξύ αυτών υπάρχει και έν φερμάνιον, κατά τὸ ὁποῖον μετόχιον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τσαοὺς» ἀνήκει εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, ἕτερα δὲ εἰς ἄλλας. Σχετικῶς περὶ αὐτῶν ἔγραψα πρὸ τριετίας εἰς τὴν σελ. 278 τοῦ 13ου τόμου τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικῶν», ὅπου καὶ παραπέμπω τοὺς ἐνδιαφερομένους. Πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ κτήματα τῆς μονῆς, ἀνεκάλυψα εἰς τὴν πληθώραν τῶν ἐγγράφων ποὺ ἀνεδίφησα καὶ τινα διὰ μετόχια αὐτῆς καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Κορίνθου.

Εἰς τὸ φερμάνιον 2 τῆς μονῆς Βλατάδων μετ' εκπλήξεως ἀνέγνωσα ὅτι οἱ σουλτάνοι Μουράτ Χάν ὁ Β' καὶ ὁ Βαγιαζήτ ὁ λεγόμενος Γιλδिरίμ (Κεραυνὸς) ἀναγράφονται ὡς σουλτάνοι τῶν Ρωμῶν, ἄλλην δὲ παρομοίαν ὀνομασίαν εἰς τὰς ἑκατοντάδας τῶν φερμανίων τῶν 3 τόμων τῶν Τουρκικῶν Ἀρχείων καὶ ἄλλων διαφόρων ἐγγράφων ποὺ διεξήλθον δὲν συνήντησα.

Ὑπάρχει καὶ πληθώρα ἄλλων ἐγγράφων σχετιζομένων μετὰ τὴν μονὴν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ νέον ἀριθ. 28 φερμάνιον, ἐκδοθὲν τὴν 19ην Ραμαζάν τοῦ ἔτους 1027 (ὁκλ. 27 Δεκεμβρίου 1608), ποὺ ἀπευθύνεται εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν σαντζακίων Νικοπόλεως, καθὼς καὶ ἄλλων πολλῶν Βουλγαρικῶν περιφερειῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ μητροπολίτης τῶν ἀπίστων (πρόκειται περὶ τοῦ ἑλληνος μητροπολίτου Τυρνόβου Γαβριήλ) ὑπέβαλε μήνυσιν πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι κωλύεται ἀπὸ τοῦ Τούρκου ἀξιωματοῦχου τῆς περιοχῆς νὰ ἀσκήσῃ τὰ καθήκοντα του.

Τερματίζω ἐδῶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ συνεχίσω, παραπέμπω ὁμως τοὺς ἀσχολουμένους μετὰ τὴν τουρκοκρατίαν εἰς τὰ Βαλκάνια νὰ μελετήσουν καλῶς καὶ μετὰ προσοχῆς τὴν ἔργασίαν, ὅπου θ' ἀνακαλύψουν χρησίμους πληροφορίες, διότι εἰς τὰ Τουρκικὰ ταῦτα ἔγραφα παραelaύνει ὁ δημόσιος, ἰδιωτικὸς, ἐκκλησιαστικὸς καὶ οἰκονομικὸς βίος τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς, ὅστις πολὺ ὀλίγον ἐμελετήθη ἐξ ὧων γνωρίζω.

Πέραν αὐτοῦ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 50 καὶ 51 βεράτια, διὰ τῶν ὁποίων χορηγοῦνται εἰς Ἑλληνας ἐμπορευομένους μετὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰ διὰ τοὺς προστατευομένους συνήθης χορηγούμενα, ἐμπορικὰ κυρίως προνόμια. Ἡ χορήγησις τοιούτων προνομίων, τῶν ὁποίων σκοπὸς ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου ἐν Τουρκίᾳ, ἦτο μέχρι πρό τινος γνωστὴ μόνον ἀπὸ ἑλληνικὰς πηγὰς, ὅπως ἔγραψε παλαιότερα ὁ Κοντογιάννης εἰς τὸ ἔργον του «οἱ Προστατευόμενοι», ἀλλὰ βεράτια τουρκικὰ σχετικὰ μετὰ προνόμια εἰς ἐμὲ τουλάχιστον εἶναι ἄγνωστα. Τὰ δημοσιευόμενα ὁμως εἰς τ' ἀνωτέρω βεράτια τουρκικὰ ὅχι μόνον περιλαμβάνουν μετὰ κάθε λεπτομέρειαν χορηγούμενα προνόμια, ἀλλὰ καθορίζουν καὶ τὴν σχέσιν τῶν λαμβανόντων μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΓΑΛΛΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 18ου ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Σὲ ἀνέκδοτο ὑπόμνημα τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Θεσσαλονίκης Clairambault, γραμμένο στὰ μέσα τοῦ 1810, καταγράφεται ἓνας πίνακας, στὸν ὁποῖο ἀπαριθμοῦνται οἱ γαλλικοὶ ἐμπορικοὶ οἶκοι καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί τους στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου. Ὁ πίνακας αὐτὸς χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος φέρει τὸν τίτλο «Etablissements Français existant et maintenus sur l'échelle de Saloniki» καὶ τὸ δεύτερο «Nouveaux Etablissements Français existant sur l'échelle de Salonique»¹.

1. MAE (=Ministère des Affaires Etrangères à Paris), Correspondance Politique et Commerciale, vol. 17, f. 235, f. 239.